

Attributen van de huiswas

Nadat de was gemengeld was, kwam het linnen in de pers, waarvan ik er in het Prinsessehof en het Coulonhuis nog een drietal heb. Voor de kleine was waren kleine persjes, zogenaamde tafelpersjes, waarvan ik ook enige exemplaren heb bewaard.

Het staat mij niet voor, dat de mangelplanken, die ik in Hindeloopen gezien heb, een apart type hadden, wel heb ik een mangelplank van Ameland met versiering in vlakke kleuren. Van andere plaatsen heb ik nooit gekleurde gezien, ook de Hindelooper waren niet gekleurd.

In denk, dat het gebruik van de mangelplanken reeds in de eerste helft van de 19e eeuw is opgehouden, trekmands en mangelplanken zijn in onze moderne huishoudens vervangen door de cylindermangels, die op hun beurt ook al weer ouderwets zijn geworden.

Een kunstnijverheidsvoorwerp, dat bij het behandelen van de was ook algemeen gebruikt werd, was het ouderwetse koperen strijkijzer met een koeltje vuur er in. Zeer fraai versierde renaissance strijkijzers uit de 16e en 17e eeuw heb ik wel in buitenlandse musea gezien; die ik in Friesland aantrof, waren eenvoudiger, ze dateerden meest uit de 18e en de 19e eeuw. Ook deze kunstnijverheidsvoorwerpen zijn reeds verouderd en vervangen door elektrische strijkijzers. Ook van deze ouderwetse koperen strijkijzers heb ik in het Prinsessehof een verzameling van een vijftientigtal in diverse vormen.

In de 17e eeuw werd de was opgeborgen in onze oud-Hollandse kasten, zoals men die ook ziet afgebeeld op de schilderijen van Pieter de Hoogh, de Franse kabinetten kwamen in de 18e eeuw daarvoor in de plaats. Een kabinetmaker woonde in de 18e eeuw in de Witte Beer, achter de Waag, te Leeuwarden.

Enige mangelplanken, waarvan iets bijzonders te vertellen valt, zal ik hieronder beschrijven. Een van de meest interessante hiervan heeft het volgende opschrift:

Jantien Weindels ben ick genamt
Hmin geluck staet in God's hant
Den 24 Marci datum, Fernabuecat
Het verheucht dei jeucht de anders
leeren den (te)
houden in reeraci maet (in een vrolijke
stemming)
En 't gescheit tot niemant blamaci quaet
Ick schenk 't een vreister, dei in min
graci staet.

Anno 1672

Ik zou hiervan, de hier onderstaande enigszins vrije vertaling willen geven:

„Ik maakte deze mangelplank voor een meisje, dat Jantje Weindels genaamd was, waarbij mijn geluk wel zeer in Gods hand was.

„Ik was toen op reis met een schip naar onze toenmalige kolonie Brazilië,

„waar ik op den datum van 24 Maart 1672 in de haven van Fernambuco aankwam, toen Johan Maurits van Nassau een familielid van de Friese Stadhouders daar gouverneur was.

„Het verheugt de jeugd hen die anders denken met een vrolijk gemoed te beschouwen en niet te blameren, hoor maat, want ik heb deze mangelplank versierd voor en geschenken aan Jantje Weindels, die in mijn gratie staat en die op 24 Maart 1672, wonende was te Engwierum, Oost Dongeradeel in Friesland, waar ook ik vandaan kom.”

In nevenstaand artikel vervolgt oud-notaris Ottema de serie over de behandeling van de huiswas, waarbij geschreven wordt over mangelplanken, linnenpersen, tafelpersjes, koperen strijkijzers, oud-Hollandse linnenkasten, waaronder ook Vredeman de Vries- en Amelander kasten, Friese keeftjes, Frans-Hollandse kabinetten en andere Franse en Engelse meubels.

Wie inlichtingen zou kunnen geven over de in het artikel genoemde personen, gelieve dit te doen aan oud-Notaris N. Ottema, Conservator, Prinsessehof Museum te Leeuwarden:

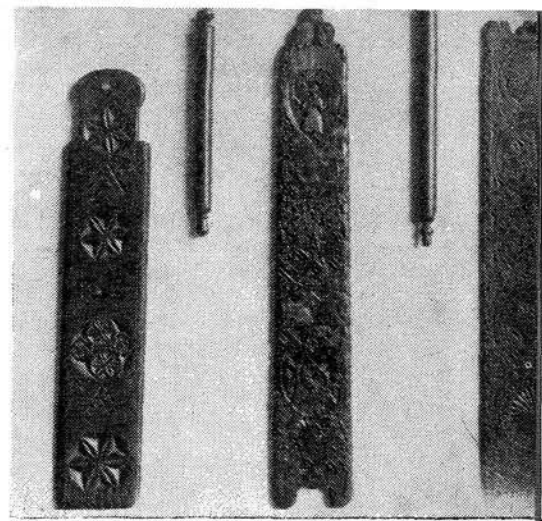
1. Jantien Weindels, uit de omgeving van Engwierum of in de provincie Groningen;
2. Gerie Gerrets in Friesland of in Holland;
3. Menien Arijans uit Het Bildt;
4. Klaasje Zevenhuizen en de (steeds?) familie „de Gery” in Noord- of Zuid-Holland.

Waar kwam deze plank vandaan?

De zeeman die dit opschrift op de door hem besneden mangelplank plaatste, was geen letterkundige en waar hij bovendien nog vreemde woorden gebruikte, waarvan hij de spelling en de betekenis kwalijk wist, is zijn opschrift maar gedeeltelijk leesbaar. Voor zijn doel heeft hij een mooie plank van rood palisander hout uitgezocht, die hij zeker te Fernambuco heeft gekocht, want dit fijne hout groeide in de oerbossen van Brazilië en werd veel uit deze haven verscheept, vandaar dat men palisanderhout ook wel Fernambuco hout noemde.

De plank licht ons niet in, omtrent herkomst en woonplaats van het jonge paar. Waar echter de mangelplank, toen ik haar vond, afkomstig was van oude

*) Brazilië was van 1630–1654 een Nederlandse Kolonie, terwijl Fernambuco ten tijde van Johan Maurits van Nassau ook wel Mauritsstad werd genoemd.

I

III

I. Eiken mangelplank uit Friesland. II. Mangelplank van 1672. III. Mangelplank uit Noord-Holland. Hiertussen twee rollen.

mensen te Engwierum, in Oostdongeradeel in Friesland, een streek, waar vele jongemannen ter zeevaart gingen, meen ik ook de herkomst van de maker van de plank aan deze streek te mogen toeschrijven. Een tweede hypothese zou kunnen zijn, dat de plank afkomstig is uit Groningen, de naam Jantien heeft voor ons althans een beslist Groningse klank, terwijl ook de naam Weindels eerder op een Groninger dan op een Friese afkomst zou wijzen. Het jaartal op de plank is niet erg duidelijk, eerst meende ik, dat het 1772 zou zijn, bij nadere bestudering bleek, dat dit ook 1622 zou kunnen zijn, evenals ook 1672. Het kerfsnee-ornament werd zowel in de 17e als in de 18e eeuw gebruikt; in verband echter met onze handel op Brazilië geef ik de voorkeur aan het jaartal 1672, het zogenaamde noodjaar, dat altijd voor onze geschiedenis een bijzondere betekenis heeft.

Van de verdere bij dit artikel afgebeelde mangelplanken heb ik enige bijzonderheden vermeld, die betrekking hebben op elk der afgebeelde planken.

Lijst van eikenhouten Mangelplanken, in het Prinsessehof Museum (tenzij anders is vermeld).

1. d.d. 1567 met huismerken en primitieve kerfsnede
2. de mangelplank van Jantien Weindels, kerfsneewerk van de fraaiste soort, 17e eeuw (Palisander hout)
3. met dito kerfsneewerk uit 1786 en opschrift, de bakker rolt het brood, de vrouw ook het linnen; als zij dat terdege doen, dan mag men se wel beminnen.” (beukenhout)
4. dito kerfsneewerk, opschrift „ach froutje soe, die past op U goedt en ledt wel op U saken, wast widt, Gerie Gerrets.”
5. 1776 Kloek kerfsneewerk
6. Besneden met een vogelfries, als wel op Friese keeftjes voorkomen
7. 1665 Menien Arijan, met geloof, hoop en liefde, volgens traditie, afkomstig van het Bildt

8. Besneden met een bloemrank
9. Besneden met een Vredeman de Vries-ornament, als op vroege kasten voorkomt
10. 1655, met achtknoop-ornament (beukenhout)
11. en 15 kinder mangelp plankjes met fraaie kerfsnēe
12. Gladde Palisanderhouten mangelp plank voor Trintie Jans dochter
13. B. K. 1767, versierd in rood, geel, groen, blauw en goud met plant in pot en vogels, volgens opgave afkomstig van Ameland
14. T. D. 1775, met hart-ornament, overigens glad (Palisanderhout)
16. Kloeke kerfsnēe
17. Noord-Hollandse mangelp plank 1838, van Klaasje Zevenhuizen en de familie „de Gery.”

Museum Prinsessehof

•
**EEN
BEZOEK
WAARD
IN
UW
VACANTIE**
•

Hengelen in Friesland

*

De heerlijkste ontspanning
van het Friese water!

Op 15 Juli verschijnt de VVV-brochure „Hengelen in Friesland”, een vademecum van aanwijzingen.

Stort f 0,80 op giro 237388 van de Prov. Friese VVV te Leeuwarden en zij wordt U toegezonden

Evenementen in Friesland

- 24 Juni-31 Aug.: *Bolsward*: Tentoonstelling Friese beeldende kunst in Stadhuis onder auspiciën „It Boun fan Fryske Kunstners”.
- 25 Juni: *Midslân (T.)*: St. Jansfeest met harddraverij.
- 28 Juni: *Grouw*: Seriewedstrijd Grouwster Watersportvereniging.
- 2 Juli: *Rijs*: Muziek- en Zangconcours met 's avonds optreden van De Bietenbouwers.
- 3 Juli: *Dokkum*: Toonkunstkoor „Die Jahreszeiten” van Haydn in de Bonifacius Kapel te Dokkum, aanvang 's avonds 8 uur. Medewerking van L.O.F. en solisten.
- 5 Juli: *Grouw*: Zeilwedstrijden Kon. Zeilvereniging Oostergoo.
- 6 Juli: *Grouw*: Zeilwedstrijd Kon. Zeilver. Oostergoo.
- 10 Juli: *Formerum (T.)*: Sportmiddag op het strand.
- 13 Juli: *Leeuwarden*: Zeilver. „Synocht” z.w.
- 19 Juli: *Grouw*: Zeilwedstrijd Grouwster Watersportvereniging.
- 19-20 Juli: *Harlingen-Terschelling*: Zeilwedstrijd v.v. z.w.
- 23 Juli: *Leeuwarden*: Zeilver. De Meeuwen. Nat. Princenhoftocht. z.w.
- 23, 24, 25 Juli: *Staveren*: Festival van negen muziekcorpsen uit de Zuidwesthoek van Friesland.
- 24 Juli: *Staveren*: Huisvlijtentoonstelling.
- 26 Juli: *Midslân (T.)*: Strandfeest, hardrijden voor paarden.
- 26 Juli: *Grouw*: Sterrit, Admiraalzeilen, Waterconcert.
- 26 Juli: *Sloten*: Zeilver. Sleat z.w.
- 27 Juli: *Oppenhuizen*: Zeilver. Z.O.U. z.w.
- 27 Juli-2 Aug.: *Beetsterzwaag*: 4e Wandeltocht „Troch de Sweachster Bosken”, 20 en 30 km. Start tussen 1 en 3 uur. Nadere gegevens bij L. Wierda, Beetsterzwaag.
- 27 Juli: *Grouw*: Feestweek t.g.v. het 850-jarig bestaan met op:
- 30 Juli: *Grouw*: Concours Friese Bond van Harmonie- en Fanfarecorpsen.
- 30 Juli: *Franeke*: P. C. Kaatswedstrijd.
- 31 Juli: *Grouw*: Opening nieuwe weg en historische optocht.
- 1, 2 Aug.: *Grouw*: Skûtsjesilen op het Pikmeer.
- 3 Aug.: *Akkrum*: Zeilver. Eendracht. z.w.
- 4 Aug.: *Veenhoop*: Skûtsjesilen. z.w.
- 5 Aug.: *Formerum (T.)*: Strandfeest.
- 5 Aug.: *Eernoude*: Skûtsjesilen. z.w.
- 5, 6 Aug.: *Lemmer*: Zeilwedstrijden op het IJselmeer.
- 7 Aug.: *Lemmer*: Wedstrijd Skûtsjesilen.
- 9 Aug.: *Langweer*: Skûtsjesilen. z.w.
- 11-16 Aug.: *Sneek*: Feestweek ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de V.V.V.-Sneek; 50-jarig bestaan van de Sneeker Zeilclub; 30-jarig bestaan van het Sted. Muziekcorps Sneek, in samenwerking met de Vereniging van Zakenlieden te Sneek. Het programma bestaat uit:
- 11 Aug.: *Sneek*: 's Avonds voetbalwedstrijd in het Sportpark en muziek door de stad.
- 12 Aug.: *Sneek*: Paardensportdag.
- 13 Aug.: *Sneek*: Marswedstrijd Muziekcorpsen en van 17 tot 18 uur aankomst der deelnemende boten aan de Rally der Kon. Nederlandse Motorboot Club. 's Avonds Folkloristisch dansen, muziek en vuurwerk in het Sportpark.
- 14 Aug.: *Sneek*: 's Morgens ontvangst der deelnemers op het stadhuis.
- 15 Aug.: 's Middags skûtsjesilen en zeilwedstrijden op het Sneekermeer.
- 15 Aug.: *Sneek*: 's Avonds Zeilersbal en Muziek.
- GEDURENDE DE FEEST- EN SNEEKWEEK
IS HEEL SNEEK VERLICHT**
- 13 Aug.: *Fluessen*: Skûtsjesilen. z.w.
- 14 Aug.: *Koudum*: Zeilver. De Fluessen. z.w.
- 15 Aug.: *Workum*: Zeilver. Workum. z.w.
- 15 Aug.: *Staveren*: Skûtsjesilen. z.w.
- 16-23 Aug.: *Sneek*: Sneekweek.
- 23 Aug.: *Heerenveen*: Watersportver. H.O.C.z.w.
- 24 Aug.: *Terhorne*: Zeilver. Onder Ons. z.w.
- 30 Aug.: *Langweer*: Zeilver. Langweer. z.w.
- 30 Aug.-5 Sept.: *Dokkum*: „De Lichtstad”, bestaande uit:
- 30 Aug.: „Concert door Amsterdams Politiecorps.
- 1 Sept.: „Openluchtspel in de St. Bonifacius Kapel.
- 2 Sept.: „Optreden „Vrij en Blij”.
- 3 Sept.: „Concours Hippique.
- 4 Sept.: „Veekeuring. Variété „Rinket-Faveur”.
- 5 Sept.: „Grote Feestdag. Orkest Zonder naam.
- 7 Sept.: *Grouw*: Zeilwedstrijd Grouwster Watersportvereniging.

z.w. betekent zeilwedstrijd.

Elke Woensdagmiddag de Diskes in Franeke (markt met oud-Friese ambachten).